

σιν άνύψου φιλοτιμίαις, τάχα που ταύτην ούσαν τήν διά τών προφητικῶν θε-
σπισμάτων κεκηρυγμένων καινήν και νέαν Ἱερουσαλήμ.. Τοῦτο μὲν οὖν ὡσα-
νεί τοῦ παντός κεφαλήν, ἐξαιρέτοις κίοσι, κόσμῳ τε πλείστῳ κατεποίκιλλεν ἡ
βασιλέως φιλοτιμία, παντίοις καλλωπίσμασιν καταφαιδρύνουσα»²¹. Ὅτι ὁ ἐν-
θουσιασμός τοῦ Εὐσεβίου δὲν εἶναι δυνατόν νά θεωρηθῆ ὡς ἀπλή κολα-
κεία ἐνός συγγραφέως τροφίμου τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ἀποδεικνύεται ἐν συνε-
χείᾳ ὑπὸ τῆς ἱστορίας τοῦ θεοκρατικοῦ πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον ἴσχυσεν εἰς
τήν ἀνατολικήν περιφέρειαν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ βυζαντινός αὐ-
τοκράτωρ, ὁ ὁποῖος ὤριζε τήν ἐκκλησιαστικὴν ἡγεσίαν και τοῦ ὁποῖου τήν
στολήν φέρουν σήμερον οἱ ἐπίσκοποι, περιεβάλλετο τήν θεῖαν εὐδοκίαν και
ἐνεσάρκωνε τὰς προθέσεις και τοῦ κράτους και τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐβλε-
πεν εἰς τὸ πρόσωπόν του, παρ' ὅτι ἐπανειλημμένως ἡ συμπεριφορά του τήν
ἀπεγοήτευε, τὸν ἐλέφθεοῦ ἐγγυητὴν τῆς θείας ἀποστολῆς τῆς. Καθ' ὅλην
τήν διάρκειαν τοῦ Βυζαντίου κράτος και Ἐκκλησία συνειργάσθησαν και αἱ
φυσικαί των διαφοραὶ ὑπερενικήθησαν. Εἰς τὰς ἐκστρατείας τῆς αὐτοκρατο-
ρίας κατὰ τῆς Περσίας ἢ τήν ἀμυνάν τῆς εἰς τήν Κωνσταντινούπολιν συμμε-
τέχει και ἡ θεία τάξις, ἡ ὁποία κατὰ τήν παράδοσιν ἀνήρπασε τὸν τελευ-
ταῖον «ὑπὲρ πίστεως και πατρίδος» ἀγωνιζόμενον βασιλέα, διὰ νά τὸν ἐνθρο-
νίσῃ, ὅταν ἡ ἀνάκτησις τῆς Πόλεως ἐπισφραγίσῃ τήν ἐλπίζομένην βυζαντινὴν
ἐνότητα τοῦ κράτους και τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς πολιτι-
κῆς και τῆς θρησκευτικῆς συναφείας, τήν ὁποίαν ἐπέτυχε και ὑπερήσπισε τὸ
Βυζάντιον και ἡ ὁποία ἐπέζησε τῆς πτώσεώς του, ὀνομάζεται «ἐλληνοχρι-
στιανικὸς πολιτισμός».

Β'. Ο ΔΙΧΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

**Ἐκταγωγή τῆς διαμάχης πολιτείας και κλήρου, τῆς ἀδυναμίας
τῆς Δύσεως νά συνθέσῃ τήν ζωὴν και τήν πίστιν.**

Ἐνῶ ἡ Ἀνατολή κατώρθωσε διὰ τῆς πίστεως νά μορφώσῃ τήν ζωὴν, διὰ τοῦ
πνεύματος τῆς θρησκείας νά δικαιολογήσῃ ἐκ τῶν ἔσω τήν πρᾶξιν και νά δια-
τηρήσῃ τήν σύνθεσιν αὐτὴν τῆς θείας και τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως διὰ μέσου
τῶν ἑκατονταετιῶν και τῶν χιλιετηρίδων, ἡ Δύσις ὀφείλει εἰς τήν διάστασιν
τοῦ πραγματικοῦ και τοῦ ὑπερβατικοῦ κόσμου τὸν ἱστορικὸν της χαρακτήρα.
Ἡ διάστασις αὐτὴ ἀντικατωπτρίσθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τήν ἀντιδικίαν μετα-
ξὺ κλήρου και πολιτείας. Βεβαίως μέχρι σήμερον ἢ τοῦλάχιστον μέχρι τῆς
Μεταρρυθμίσεως ὑπετέθη ὡς κεφαλή τοῦ δυτικοῦ κόσμου ὁ Πάπας, ἐν τού-
τοις και ὅταν ἀκόμη ὁ ἐπιτόπιος μονάρχης ἔδιδεν ἐπισήμους ὑποσχέσεις ὑπο-
ταγῆς εἰς τήν ἐκκλησιαστικὴν αὐθεντίαν, ἡ ὑποτελεία δὲν ἐσήμαινε σύμπνοι-
αν, πολὺ ὀλιγώτερον οὐσιαστικὴν μεταβολὴν τοῦ τρόπου τῆς σκέψεως και τῆς
ζωῆς τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τὸ παράλληλον καθεστώς. Ἡ διαμάχη μεταξὺ πο-

λιτικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ κράτους καὶ ὅταν ἀκόμη συνήφθησαν μακροχρόνιοι ἐκεχειρῆαι οὐδέποτε ἔληξεν. Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἔπρεπε νὰ ζήσουν εἰς μίαν διαρκούσαν ἐξωτερικὴν ἔντασιν, ἀντικατοπτρισμὸν μιᾶς βαθυτέρας ἀντιδικίας.

Πῶς συνέβη ὁμοῦ νὰ παρουσιασθοῦν εἰς τὴν Εὐρώπην μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Ρώμης δύο ἐκπρόσωποι τῆς ἐξουσίας, νὰ θεωρήσῃ ἡ Ἐκκλησία ὡς ἀποστολήν τῆς τὴν ἔστω καὶ διὰ τῆς βίας διοίκησιν τοῦ κόσμου; Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπαντήσεως πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς καταλύσεως τοῦ δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ὑπὸ τῶν Βησιγότθων (410 μ.Χ.). Καθ' ὃν χρόνον κατέρρεεν ἡ κρατικὴ διοίκησις καὶ τὰ πολιτικὰ σύμβολα συνετρίβοντο, ὅταν ἡ ἀνησυχία τῶν πολιορκουμένων εἰς τὴν Ρώμην ἐκορυφοῦτο, ἡ Ἐκκλησία, αἰχμάλωτος καὶ ἐκείνη ἐντὸς τῶν τειχῶν, προσέφερε τὴν ἐλπίδα καὶ παρηγόρησε τοὺς περιφρόβους, ἐφάνη ὡς μόνη ἀκατάλυτος ἐκπρόσωπος τοῦ καταρρέοντος κόσμου, συνεκέντρωσε τοὺς ἀνθρώπους, κυρίως ὁμοῦ ὠργανώθη ἡ ἰδία καὶ χωρὶς κατ' ἀρχὴν νὰ τὸ ἀντιληφθῇ, ἀργότερον ὁμοῦ ἐν συνειδήσει, ἀντικατέστησε τὸ κράτος, ἀπέκτησε διοικητικὴν αὐτοτέλειαν, συνείδησιν πολιτικῆς ἀποστολῆς, δύναμιν καὶ κύρος, προϋποθέσεις, τὰς ὁποίας διέθετεν ἄλλοτε μόνον ἡ πολιτικὴ ἐξουσία. Διὰ τῆς τελευταίας κρατικῆς περιπετείας τῆς Ρώμης ἐταλαιπωρήθη βεβαίως καὶ ἡ Ἐκκλησία, διὰ τῆς ταλαιπωρίας ὁμοῦ αὐτῆς ἐκέρδισε μίαν αὐτοτέλειαν, τὴν ὁποίαν ἔκτοτε οὐδέποτε ἀπώλεσεν. Εἰς τὰς ἐθνικὰς καὶ τὰς πολιτικὰς ζυμώσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπηκολούθησαν εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν χῶρον, ἡ Ἐκκλησία παίζει ἔκτοτε πρωτεύοντα ρόλον. Δὲν περιορίζεται εἰς τὸν ἐντοπισμὸν τοῦ ἐνδιαφέροντος εἰς τὴν ζωὴν, ἡ ὁποία ἔπεται τοῦ ἐπιγείου βίου, ἀλλ' ἐπιδιώκει νὰ προβληθῇ ὡς νομοθετικὴ ἀρχὴ τοῦ παρόντος κόσμου. Ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς τῶν εὐρωπαϊκῶν χρόνων τὸ δίκαιον παρουσιάζεται ὡς πρόφασις τῆς δυνάμεως. Εἰς τὴν ἐκπροσώπησιν ὁμοῦ τοῦ δικαίου ὁ κλῆρος εὗρηκεν ἀντίπαλον τὴν ἀριστοκρατίαν. Καὶ ναὶ μὲν οἱ φεουδάρχαι καὶ οἱ ἡγεμόνες ἐπεχείρησαν διὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χρίσματος νὰ μεταλάβουν τῆς θείας δικαιοδοσίας, οὐδέποτε ὁμοῦ παρητήθησαν τῶν δικαιωμάτων ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἀνθρώπων. Ὅτι ἡ διαμάχη αὕτη ἔμεινε μέχρι σήμερον ἀνοιχτή, παρουσιάζεται εἰς τὸν γάμον, ὁ ὁποῖος ἤδη εἰς τὰ κράτη τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ἰσχύει καὶ χωρὶς τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐλογίαν.

Διὰ μέσου τῶν ἱστορικῶν συνθηκῶν ὁ ἀνταγωνισμὸς τῆς πολιτείας καὶ τοῦ κλήρου ἐξέφρασε τελικῶς εἰς τὴν Δύσιν τὴν ἀδυναμίαν τῆς Ἐκκλησίας νὰ δημιουργήσῃ τὴν πνευματικὴν διάστασιν τοῦ κόσμου. Ἡ ζωὴ καὶ ἡ πίστις παρέμειναν τελικῶς δύο ἀσύνθετα μεγέθη. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἡ πίστις ὑπῆρξε παράλληλος τῆς ζωῆς, ἐπεχείρησεν ἡ Ἐκκλησία νὰ ἐπιβληθῇ διὰ τῆς κρατικῆς βίας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἦλθεν εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κράτος, τὸν φυσικὸν ἐκπρόσωπον τῶν ἐπιγείων πραγμάτων. Ἡ ἀντιδικία ἀπέ-

κτησεν ὑπερβατικὸν βάθος καὶ ἐνεφανίσθη ὡς πόλεμος μεταξὺ Θεοῦ καὶ Διαβόλου, οὐσιαστικῶς ὁμῶς ἔδειξεν, ὅτι ἡ πίστις δὲν ἔγινε τὸ περιεχόμενον τῆς ζωῆς. Τὸ γεγονός ὅτι ἡ Ἐκκλησία διετήρησε τὴν ρωμαϊκὴν διάθεσιν τῆς ἐπιβολῆς ἐπὶ τοῦ κόσμου, μίαν πολιτικὴν θέλησιν καθαρῶς ἐγκοσμίου χαρακτῆρος, ὥστε διάσημοι ἱστορικοὶ νὰ ὁμιλοῦν περὶ μιᾶς πνευματικῆς μεταμορφώσεως τῆς Ρώμης ἀπὸ Κράτους εἰς Ἐκκλησίαν²², ἐξηγεῖται βεβαίως διὰ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ κλήρου, ὅταν ἐπιπτεν ὑπὸ τὰ πλήγματα τῶν σαρβάρων ἢ πολιτικῆ ἀσθεντία καὶ ἐν συνεχείᾳ διὰ τῆς ἐπανόδου τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν ἀγροτικὴν βαθμίδα, ἀφ' οὗ οἱ Ἄραβες διέκοψαν τὴν ἐμπορικὴν ἐπαφὴν πρὸς τὴν Ἀνατολήν, τὴν πηγὴν τοῦ χρυσοῦ καὶ ἐπομένως τῆς θάσεως τῆς ἀστικῆς ζωῆς, τοῦ πολιτικοῦ κράτους καὶ τῆς δυνατοῦτος τῆς ἐπιστήμης. Ἡ κοσμικὴ δύναμις καὶ ἡ διάθεσις τῆς δυνάμεως αὐτῆς εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας μαρτυρεῖ ὁμῶς μίαν ἀπιστίαν εἰς τὴν καθαρῶς πνευματικὴν τῆς ἀποστολῆς, ἢ ὅποια μόνις σήμερον, μετὰ τὴν ἀναγκαστικὴν ὑποχώρησιν τοῦ κλήρου ἐκ τῶν ὑποθέσεων τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, ἀνέρχεται εἰς τὴν Καθολικὴν συνέδωσιν. Ἐκ τῆς ἀπιστίας εἰς τὴν δυνατοῦτητα τοῦ πνεύματος νὰ ὀδηγήσῃ οὐσιαστικῶς τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν Θεόν, χωρὶς νὰ συμιαχήσῃ πρὸς τὴν βίαν, ἐκ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ τῆς ἐμπιστοσύνης εἰς τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἀποτελεσματικότητά τῶν ἐγκοσμίων, προέκυψε τελικῶς ἡ ὀλοκληρωτικὴ στρόφῃ τοῦ ἀνθρώπου τῆς Εὐρώπης πρὸς τὸν ἐνθάδε κόσμον μὲ συνέπειαν τὴν δημιουργίαν τοῦ πρώτου «δεσφίλου» πολιτισμοῦ τῆς ἱστορίας.

Θρησκευτικαὶ Δυνάμεις εἰς τὴν σκιάν τοῦ Θεοῦ.

Διὰ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ κράτους ἡ ζωὴ ἀπέκτησεν εἰς τὴν Δύσει μίαν ἀσυνήθη ἔντασιν. Ἡ ἐξουσία τοῦ κόσμου ἐσχίσθη εἰς δύο καὶ περιεβλήθη μυθικὸν ἔνδυμα. Δὲν ἐπρόκειτο περὶ τοῦ δικαίου τῆς κατοχῆς καὶ τῆς διοικήσεως τοῦ κόσμου, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀγῶνος μεταξὺ τῶν δυνάμεων τῆς γῆς καὶ τῶν δυνάμεων τοῦ οὐρανοῦ. Ὁ θρησκευτικὸς δυϊσμὸς τῆς Περσίας εὐρῆκε διὰ τοῦτο εἰς τὴν Εὐρώπην μίαν νέαν ἱστορικὴν ἔκφρασιν. Ὁ κόσμος παρουσιάσθη καὶ πάλιν ὡς πεδίου μάχης ἀσυμβιδάστων δυνάμεων, τοῦ Διαβόλου καὶ τοῦ Θεοῦ, οἱ ὅποιοι ἐπικαλοῦνται τὴν ἀνθρωπίνην συμπαράστασιν. Ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει νὰ ταλαντεύεται μεταξὺ γῆς καὶ οὐρανοῦ, μεταξὺ τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς πίστεως. Ἱστορικαὶ μορφαὶ τῆς ἀντιθέσεως αὐτῆς εἶναι ἡ ἔνοπλος σύρραξις, ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις, ἡ θεολογικὴ διατριβή, ἡ μεταρρύθμισις τοῦ μοναχικοῦ τάγματος, τὸ ἀνθρωπιστικὸν ρεῦμα, ὁ αἰὼν τῶν φώτων, ὁ ρομαντισμὸς. Παντοῦ ἐκτείνεται ὁ ἄνθρωπος μεταξὺ δύο τάξεων, ἢ μία τῶν ὁποίων ἀποκλείει τὴν ἄλλην. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ζωὴ ἀποκτᾷ ὁμῶς πρωτοφανῆ δυναμισμὸν καὶ ἡ σκέψις μίαν διαλεκτικὴν ἀνησυχίαν, ἢ ὅποια τὴν προσανατολίζει ἐπέκεινα τοῦ δόγματος. Κυρίως ὁμῶς παρετηρήθη καὶ μάλιστα πολὺ ἐνωρίς, ὅτι εἰς ἐλάχιστον βαθμὸν συνέβη εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐφ' ὅσον ἐνταῦθα

ἡ Ἐκκλησία ὑπῆρξεν ὁ συνεκτικὸς δεσμὸς ἑνὸς καθαρῶς πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, μία διοχέτευσις θρησκευτικῶν δυνάμεων εἰς τομεῖς ὕλικου ἐνδιαφέροντος. Ἐνῶ εἰς τὸ Βυζάντιον ὁ ἄνθρωπος ἔμεινε πιστὸς εἰς τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος, εἰς τὴν Δύσιν στρέφεται πρὸς τὴν ὕλην καὶ ζητεῖ εἰς τὴν ἐργασίαν, τὸ ἐμπόριον, τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιστήμην, ὅταν δὲν τὸν ικανοποίησεν ἡ μαγεία καὶ ἡ ἀλχημεία, τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του· βλέπει δηλαδὴ τὴν θρησκείαν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς πράξεως, ἢ ὁποῖα προσφέρει τὴν λύτρωσιν χωρὶς τὸν Θεόν.

Εἰς τοῦτο συνέτεινε καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ πνευματικὴ ζωὴ προσέλαβεν ἐνταῦθα μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἐπαγγελματικὸν χαρακτήρα, ὥστε νὰ παρουσιασθῇ ὡς εἰδικεῖς ὠρισμένων ἀνθρώπων, τῆς ἱεραρχίας τοῦ κλήρου, ὁ ὁποῖος τελικῶς ἀντεπροσώπευσε τὰ πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ὑπῆρξε μόνον ἡ πνευματικὴ ὑποδούλωσις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐγκατάστασις τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς ἑνὸς βεβήλου κόσμου, ὁ ὁποῖος ὅμως ἦτο ὁ κόσμος τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἀφ' ἑνὸς λοιπὸν ἡ Δύσις γνωρίζει τὴν ὀργάνωσιν τῆς σωτηρίας μὲ ἱστορικὸν ἐπακόλουθον τὸ μοναχικὸν τάγμα καὶ πρῶτην ἀρετὴν τὴν ὑπακοὴν εἰς τὴν ἐπὶ γῆς ἐκπροσώπησιν τῆς ἀληθείας εἰς ἀνοιχτὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Ἀνατολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ μοναχικὴ ζωὴ ἔμεινεν ἀτομικὴ ὑπόθεσις καὶ ὁ ἄνθρωπος οὐδέποτε ἀντεπροσωπεύθη, ἀλλὰ διετήρησε τὴν προσωπικὴν του σχέσιν πρὸς τὸν Θεόν ὡς ἐγγύησιν τῆς πνευματικῆς του ἀξιοπρεπείας, ἀφ' ἑτέρου ἡ Δύσις διὰ τῆς θρησκευτικῆς ἐκπροσωπήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀφήνει ὀλόκληρον τὴν σχέσιν του πρὸς τὸν κόσμον εἰς τὴν σκιάν τοῦ Θεοῦ. Χωρὶς τὴν ἐξουσιοδότησιν νὰ συνδεθῇ μὲ τὴν βοήθειαν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ προσωπικῶς ὁ ἴδιος πρὸς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἐννοεῖ μόνον τὴν γλῶσσαν τοῦ ἱερέως, χωρὶς τὴν ὑπεύθυνον ἀναφορὰν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ὑπέρτατον πρόσωπον, ὥστε καὶ ἡ σκέψις καὶ ἡ πράξις του νὰ κερδίσουν ἐκ τῶν ἔσω πνευματικῶν χαρακτήρα, ὁ ἄνθρωπος τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ἔταν δὲν ἐπανελάμβανεν, ὅτι ἐθεσπίζετο ἐκ μέρους τῶν ἐγγυητῶν τῆς πνευματικῆς του ἀσφαλείας, ἔμεινε κατὰ βάσιν «εἰδωλολάτρης». Δι' αὐτὸν καὶ μόνον τὸν λόγον διετήρησε μίαν παγανικὴν αἴσθησιν τῆς φύσεως καὶ ὅχι μόνον δὲν ἔπαυσε νὰ θέλῃ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχαιότητα («Ἀναγέννησις»). ἀλλ' ἀνέπτυξε τοὺς δεσμοὺς του πρὸς τὴν ὕλην καὶ ὅταν ἀκόμη τοῦ τὸ ἀπηγόρευσαν.

Ἡ ἀφελληνισμὸς καὶ ἡ διάστασις τοῦ δυτικοῦ κόσμου μεταξὺ πνευματικῆς καὶ πρακτικῆς ἀνάγκης.

Εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν φυσικῶν πραγμάτων ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου τῆς Εὐρώπης συνετέλεσεν ἀποφασιστικῶς καὶ ἡ εὐθύς μετὰ τὴν διαίρεσιν τῆς Ρωμαϊκῆς αυτοκρατορίας ὑποχώρησις τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦ δυτικοῦ τῆς διαμερίσματος. Διὰ τῆς Ρώμης τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα εἶχε διεισθῆσαι μέχρι τῶν Βρετανικῶν νή-

σων. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, ὁπότε θραύεται ἡ πολιτικὴ ἐνότης τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἡ ἑλληνικὴ ἐρμηνεία τοῦ κόσμου, κυρίως ἡ συμβολικὴ διάθεσις τοῦ Πλάτωνος, παραχωρεῖ εἰς τὴν Δύσιν τὴν θέσιν τῆς ἀρχικῶς εἰς τὴν πραγματιστικὴν ἀντίληψιν τῶν Ρωμαίων τῆς ἐπαρχίας καὶ ἀφ' ὅτου οἱ Ἄραβες ἀπέκλεισαν τὴν ναυτικὴν σύνδεσιν πρὸς τὴν Ἀνατολὴν καὶ διελύθησαν διὰ τῆς συντριβῆς τῆς οἰκονομικῆς βάσεως τοῦ ἐμπορίου τὰ ἀστικά κέντρα, εἰς τὰς ἐμπνεύσεις μιᾶς ἀπαιδεύτου ζωῆς μεταξὺ ἀγροκλήματος καὶ πεδίου μάχης. Τὸ θεολογικὸν δόγμα διετήρησε βεβαίως εἰς τὴν Δύσιν τὴν ἑλληνικὴν τοῦ καταγωγῆν, δι' αὐτὸν ὁμῶς καὶ μόνον τὸν λόγον ἔμεινε ξένον πρὸς τὴν ζωὴν, ἡ ὁποία ἐβασίζετο εἰς ἄλλην ἐμπειρίαν. Τὸ δόγμα ἐξ ἄλλου ἦτο ὑπόθεσις μόνον τῶν ἱερωμένων καὶ ὄχι τῶν πιστῶν, οἱ ὅποιοι, ὅσον παρήρχοντο οἱ αἰῶνες, διέκοπτον τοὺς δεσμούς των πρὸς τὴν γλῶσσαν τῆς Ἐκκλησίας, χωρὶς ἐκείνη σχεδὸν μέχρι σήμερον νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀνάγκην τῆς μεταφράσεως. Ἐὰν ὁμῶς ἀπὸ τοῦ 8ου αἰῶνος μ.Χ. ἡ Εὐρώπη δὲν ἐννοῆ τὰ λατινικά²³, ἐφ' ὅσον ἡ *lingua latina rustica* εἶχεν ἤδη διὰ τῶν ἐπιμειξιών πρὸς τὰ γερμανικὰ φύλα καὶ τῆς διακοπῆς τῆς γραπτῆς παραδόσεως ἀποκτήσει τὸν ἰδιωματικὸν χαρακτῆρα τῆς μεταγενεστέρας ἐθνικῆς γλώσσης καὶ ἐὰν οὔτε ἡ ἀριστοκρατία πλέον γνωρίζῃ γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν μὲ παράδειγμα τὸν *Κάρολον* τὸν μέγαν²⁴, διακόπτεται ὁ ἐσωτερικὸς σύνδεσμος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν. Τὸν σύνδεσμον αὐτὸν βεβαίως ἀνέλαβε νὰ συγκρατήσῃ ἡ Ἐκκλησία ἐξ ὀνόματος τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ὄφειλεν ἀπλῶς νὰ ὑπακούῃ, τοῦτο ὁμῶς ἐσήμαινεν, ὅτι ἡ πραγματικὴ τοῦ ζῶν ἔχασεν ἐκ τῶν ἔσω τὸν θρησκευτικὸν τῆς χαρακτῆρα.

Ἡ διάστασις αὐτὴ μεταξὺ πίστεως καὶ πραγματικότητος πρέπει νὰ το-νισθῇ, διότι αὐτὴ κυρίως συνετέλεσεν εἰς τὸν πνευματικὸν διχασμὸν τοῦ Εὐρωπαϊοῦ, ὁ ὁποῖος, προτοῦ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἱστορίαν, εἰσῆλθεν ὁμαδικῶς εἰς τοὺς ποταμούς τῆς πατρίδος του, διὰ νὰ λάβῃ ἐν πολλοῖς ἐκ λόγων πολιτικῆς ἀνάγκης τὴν θρησκευτικὴν τοῦ πῆστιν. Ἐντὸς ὀλίγου χρόνου καὶ μάλιστα χωρὶς σοβαρὰν ἀντίστασιν ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, ὅσον κατέπιπτε τὸ ἐμπόριον, ἡ πολιτικὴ ζωὴ καὶ ἡ γνῶσις, ἐπεβλήθη διὰ τῆς συνδρομῆς ἰδίως τῶν Καρολιδῶν εἰς ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Ἐὰν ὁ πολιτικὸς αὐτὸς ἐκχριστιανισμὸς συνεπήγετο καὶ μίαν *animam christianam*, ἐὰν ἡ παραδοχὴ τῆς νέας πίστεως ἐσήμαινε μίαν μεταβολὴν τοῦ ἤθους τῶν ἐθνοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ τῆς μιᾶς στιγμῆς εἰς τὴν ἄλλην ἠλλαξαν τὴν θρησκευτικὴν των παράδοσιν, εἶναι τὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον τελικῶς ἡ Εὐρώπη δὲν κατώρθωσε νὰ λύσῃ, ἀλλ' εἰς τὸ ὁποῖον, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἔμεινεν ἀνοιχτόν, ἄθλημα τῶν ἐπερχομένων γενεῶν, ὀφείλει τὸν εὐρωπαϊκὸν τῆς χαρακτῆρα. Τὴν Εὐρώπην χαρακτηρίζει ἡ διάστασις μεταξὺ πίστεως καὶ πράξεως, Ἐκκλησίας καὶ κράτους, θρησκείας καὶ ζωῆς, Θεοῦ καὶ Διαβόλου. Τὴν ὑπαρξίν τοῦ Διαβόλου ἐγνώρισε βεβαίως καὶ ἡ ὀρθόδοξος Ἀνατολή, ἐφ' ὅσον ὁ κόσμος ἔχασε τὴν ἑλληνικὴν

του διαφάνειαν, ἀλλ' ἐνταῦθα καὶ ἡ φυσικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ ζωὴ διαποτίζονται ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος. Οὔτε εἰς τὴν σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ πράγματα οὔτε εἰς τὴν σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὑπάρχει μόνιμος θέσις διὰ τὴν σατανικὴν δύναμιν. Μεταξὺ πνεύματος καὶ πράξεως ἡ Ὁρθοδοξία ἐδημιούργησε τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως. Εἰς τὴν Δύσιν ὁμοίως ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ πνευματικῆς καὶ πρακτικῆς ἀνάγκης εὗρηκεν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς εἰς τὴν ἐκστρατεῖαν τῆς σατανικῆς ἐξουσίας ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, κυρίως ὁμοίως εἰς τὰς διαρκεῖς διενέξεις πολιτείας καὶ κλήρου, τὴν συμβολικὴν τῆς ἔκφρασιν. Εἰς τὸ Βυζάντιον ὁ Διάβολος εὗρεθῆ εἰς κοινωνικὴν διαθεσιμότητα, ἐφ' ὅσον ὄχι μόνον ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἡ πολιτικὴ ἐξουσία συνειργάσθησαν, ἀλλ' ἡ θρησκεία ὑπῆρξεν ἡ ἐγγύησις τῆς πολιτείας καὶ ἡ πίστις ἡ οὐσία τῆς πράξεως. Ἡ ἐξέλιξις αὐτὴ συνετελέσθη ἐκ μέρους τῶν πιστῶν καὶ ὄχι μόνον τῶν Ἰσραέλων, δηλαδὴ τὸ πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρξεν ἐνταῦθα ἡ συνείδησις τοῦ λαοῦ. Ἀναμφιβόλως ἡ ζωὴ παρουσίασε καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐξελίξεις, ἀλλ' ἡ μεταβολὴ συνετελεῖτο ἔσωθεν, ὥστε καὶ ἡ λύσις νὰ εἶναι ὀργανικὴ. Διὰ τοῦτο ἡ κρίσις δὲν κατέβαλε τὴν ζωτικότητα τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος οὔτε τὴν διωχέτευσεν εἰς ἄλλους τομείς, ἀλλ' ὑπῆρξεν ὁ τρόπος, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ πίστις ἐκέρδισε τὴν θρησκευτικὴν τῆς διάστασιν.

Ἰκνηδεμονία τῶν πραγματικῶν ἐνδιαφερόντων ὑπὸ τῆς μαγείας καὶ ἐξουδετερώσεις τῆς φύσεως μεταξὺ καλοῦ καὶ κακοῦ.

Διὰ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος εἰσῆλθεν ἡ Δύσις εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὅταν λοιπὸν τὰ εὐρωπαϊκὰ ἔθνη ἱστορικῶς ἀφυπνίσθησαν, ἀντίκρυσαν ὡς πνευματικὸν τῶν ἔνδυμα τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἄμφιον. Ἡ δυσπιστία τῶν διὰ τοῦτο ὡς πρὸς τὸν χριστιανικὸν τῶν χαρακτήρα οὐδέποτε, τοῦλάχιστον εἰς τὴν πρώτην μετὰ Χριστοῦ χιλιετηρίδα, ἔλαβε προβληματικὰς διαστάσεις. Ὅτι θεβαίως ὅσον καθυστέρησεν ἡ ἐπίγνωσις αὐτῆ, ἄλλο τόσον καθυστέρησε καὶ ἡ ἀποφασιστικὴ στροφή τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν φυσικὸν κόσμον, εἶναι ἀναντίρρητον. Ὅτι ὁμοίως ἡ Εὐρώπη, ἔστω καὶ ἀσυνειδήτως εἰργάσθη εἰς μίαν κατεύθυνσιν, ἡ ὁποία διέφυγε τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας, δταν δὲν τὴν συμπαρέσυρεν, εἶναι ἐπίσης ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας. Διότι ναι μὲν ἀφ' ἧς στιγμῆς ὑπεχώρησεν ὀριστικῶς ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία, τὸ θρησκευτικὸν πάθος ἐτράπη γωρὶς ἐσωτερικὸν ἔλεγχον πρὸς περιοχὰς ἀφοσιώσεως, τὰς ὁποίας περιέβαλλεν ἡ διάδοχος ἀθθεντία τῆς ἐπιστήμης, ὥστε νὰ παρουσιασθῆ εἰς ὅλην τὴν τῆν βιαιότητα ἡ καταπιεζομένη ἐκτίμησις τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ προηγουμένως ὁ μεσαιωνικὸς ἄνθρωπος ἔζησε διπλοῦν βίον. «Ὁ ἄνθρωπος τοῦ Μεσαιῶνος ἦτο.. Βίκιγκερ καὶ Χριστιανός, μοναχός καὶ μηχανικός, κληρονομία καὶ περιπέτεια ταυτοχρόνως»²⁵. Ἡ δραματικωτέρα περίπτωσις τῆς πνευματικῆς του διασπάσεως εἶναι ἡ ἐπίμονος ἀναζήτησις τῆς σωτηρίας εἰς τὴν ἀντίπαλον δύναμιν τοῦ

E.Γ.Δ.Π.Σ.Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Θεοῦ, τὸ παρά τὰς ἐπὶ μίαν χιλιετίαν καὶ διὰ τὴν χριστιανικὴν συνείδησιν ἀπαραδέκτους διώξεις ἀκάθεκτον κύμα τῆς μαγείας, τοῦ ἐσωτερικοῦ μαστιγίου τῆς μεσαιωνικῆς Εὐρώπης.

Ἡ μαγεία δὲν ὑπῆρξεν ἀπλῶς μία ἐπουσιώδης ἀταξία τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν Μέσων χρόνων, ἀλλ' ἡ ἀντίστασις, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἐγρηγόρησε τὸ θρησκευτικὸν πνεῦμα. Διὰ τοῦτο ὁ τρόπος, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ Ἐκκλησία κατεπολέμησε τὴν μαγείαν, ὑπῆρξεν οὐσιώδης λόγος διὰ τὴν αὐτοσυνείδησιν καὶ τὴν ἀνάπτυξίν της. Ἐὰν ὁμως ἡ Ἐκκλησία προσεπάθησε νὰ διασπάσῃ τὸν σύνδεσμον τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν φύσιν, εἰς τὴν μαγείαν εἶδεν ἐκεῖνος τὴν πνευματικὴν τάξιν, ἡ ὁποία ὑπερήσπιζε τὰ πραγματικά του ἐνδιαφέροντα. Ὅ,τι εἰς ἄλλα πολιτιστικά κλίματα ἦτο ἔργον τῆς θρησκείας, εἰς τὴν Δύσιν ἐγένεν ἐγχείρημα μιᾶς παραθρησκευτικῆς πίστεως, ἱκανῆς ν' ἀναδείξῃ μάρτυρας. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον τὴν μαγείαν δὲν ἀνεχαίτισε τελικῶς ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις, ἀλλ' ἡ συντριβὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δυνάμεως καὶ τῆς θεολογικῆς κοσμολογίας. Ἐφ' ὅσον ἡ Ἐκκλησία προσεπάθη νὰ μυθήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν τεχνικὴν τοῦ Οὐρανοῦ, νὰ τοῦ ἐπιβάλῃ ἐξωτερικοὺς τρόπους συμπεριφορᾶς καὶ νὰ τὸν κατατοπίσῃ ὡς πρὸς τὴν θεῖαν δύναμιν καὶ πρόθεσιν, ἡ μαγεία ἀνέπτυσσε τὴν τεχνικὴν τῆς Κολάσεως, ὠρίζε πράξεις, συνέθετεν ἐπιβάσεις καὶ ἐξησφάλιζεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν συνεργασίαν τῶν πνευμάτων τοῦ σκότους. Ὄταν ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας ἔπαυσε νὰ ἐπιβάλλεται διὰ τῆς βίας καὶ ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη ἔρριψε τὸ φῶς τῆς μαθηματικῆς ἀποδείξεως εἰς τὸν κόσμον, ὅταν ἡ μηχανικὴ ἔθεσεν εἰς διαθεσιμότητα τὴν θεῖαν πρόνοιαν, ὥστε ἡ συνεχὴς τῆς ἐπέμβασις νὰ μὴ χρειάζεται καὶ νὰ εἶναι ἐπιστημονικῶς ἀπαραδέκτος, ἔδυσσε καὶ ἡ αἴγλη τῶν ἀντιπάλων ἐξουσιῶν, αἱ ὁποῖαι, ἐὰν καὶ σήμερον πιστεύονται, ὅπως ἴσχυον ἄλλοτε, τοῦτο συμβαίνει, ὅχι ὅπου δὲν ἐπηρεάζει τὴν ζωὴν ἡ Ἐκκλησία, ἀλλ' ὅπου ἀπουσιάζει τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιστήμης.

Διὰ τὴν σημερινὴν ἀναβίωσιν τῆς μαγείας καὶ εἰδικῶς τῆς ἀστρολογίας ὑπάρχουν ἰδιότυποι λόγοι ἀπότοκοι τῶν τεχνικῶν ἀκολουθιῶν τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, ἡ καταστροφὴ τῆς προβλέψεως εἰς τὸν κοινωνικὸν κόσμον καὶ ἡ ἀριθμητικὴ ἐξίσωσις τῶν ἀνθρώπων. Ἐνταῦθα ὅμως πρόκειται περὶ ἐνὸς νέου, θεολογικῶς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀσημάντου καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ τεχνικοῦ πνεύματος εὐνοοῦντος προβλήματος. Κατὰ τὸν Μεσαιῶνα ἡ μαγεία ὑπῆρξε μία ἀπηγορευμένη διέξοδος πρὸς τὴν πραγματικότητα, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξήλθον στρατιᾶ ἀποκηρυσσομένων χριστιανῶν, διὰ νὰ συναντήσουν τὴν ἀντίθετον ὄψιν τοῦ θεολογικοῦ κόσμου. Τὸ σκότος, εἰς τὸ ὁποῖον ἄφηγε τὰ ὕλικά ἐνδιαφέροντα τοῦ μεσαιωνικοῦ ἀνθρώπου ἡ ἐπίσημος πίστις, ἦτο τὸ φῶς τῶν δυνάμεων τῆς μαγείας, εἰς τὰς ὁποίας οὐσιαστικῶς δὲν παρεδόθη ὁ θρησκευτικῶς ἀδιάφορος, ἀλλ' ἰδίως ὁ ἄνθρωπος, τὰ ὑπερβατικὰ αἰτήματα τοῦ ὁποίου εἰς τὴν σχέσιν του πρὸς τὴν πραγματικὴν ζωὴν ἔμενον εἰς τὸν χῶρον τῆς Ἐκκλησίας ἀνεκπλήρωτα. Καὶ ὅταν ὅμως ἀκόμη οἱ ἄνθρωποι δὲν διενοήθησαν νὰ προσφύγουν εἰς

τὴν μαγείαν, νὰ λύσουν δηλαδή τὰ προβλήματα τῶν παραδιδόμενοι εἰς τὸ ἐκ-
συστήματος ἀντίπαλον στρατόπεδον τῆς Ἐκκλησίας, ἠσθάνθησαν τὸν κόσμον
νὰ χάνῃ βαθμηδὸν τὴν πνευματικὴν του διαφάνειαν, ν' ἀπομακρύνεται ἐκ τῆς
σφαίρας τοῦ ὑπερβατικοῦ, νὰ ἐξουδετεροῦται μεταξὺ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ,
τοῦ ἄνωθεν διέποντος καὶ τοῦ κρατοῦντος ἀπηγορευμένου καὶ νὰ παρουσιάζε-
ται εἰς μίαν δι' ὁλόκληρον τὴν ἱστορίαν ἐκπληκτικὴν γυμνότητα, ἣ ὁποία ἐπέ-
τρεπεν εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ τὴν ἐγγίσῃ χωρὶς ἐπιφυλάξεις καὶ τύψεις. Τὸ γε-
γονός, ὅτι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, διὰ νὰ ἐπιβληθῇ, ἔπρεπεν ἐξ ἀνάγκης νὰ
κατακρίνῃ καὶ νὰ παραστήσῃ ὡς φωλεὰν σατανικῶν ὄντοτήτων τὸν κόσμον,
ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔζη ὁ ἄνθρωπος, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἐνταθῇ ἡ ἀνησυ-
χία τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν ἐγνώριζεν ἐὰν τὰ φαινόμενα ἔχουν θεϊαν
ἢ διαβολικὴν προέλευσιν* καὶ τελικῶς εἰς τὴν ἔντασιν τῆς διεκκυστίδος μετα-
ξὺ Θεοῦ καὶ Διαδόλου ἀντελήφθη, ὅτι ἡ ἔκδοσις τοῦ πράγματος ἐξαρτᾶται
ἐκ τῆς ἰδικῆς του θελήσεως, ὅτι τελικῶς πρόκειται περὶ καθαρῶς πνευματικῆς
ἀντιδικίας, τῆς ὁποίας τὸ στάδιον εἶναι ἡ ἰδικὴ του ψυχῆ. Ὅλιγον κατ' ὀλίγον
ὁ κόσμος ἔχασε τὴν πνευματικὴν του διάστασιν, παρουσίασε μίαν ἀπαραδει-
γμάτιστον ἀντικειμενικότητα, βεβαίως ὄχι πλήρη, ὅτι ἐπετεύχθη ἀργότερον,
ἀποφασιστικῶς δὲν νὰ ἐπιχειρήσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν διάλογον πρὸς τὴν
ἕλην. Οὔτε εἰς τὴν ἄπω Ἀνατολήν, διότι ὑπερίσχυσεν ὁ μῦθος, οὔτε εἰς τὴν
Ἑλλάδα, διότι ἐπεκράτησεν ἡ θεωρία, οὔτε εἰς τὸ Βυζάντιον, διότι ἐδασίλευ-
σεν ἡ πίστις, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἐπετεύχθη ὁ διάλογος
αὐτὸς καὶ μάλιστα εἰς πρωίμους χρόνους καλυπτομένους ὑπὸ τοῦ σκοτοῦ τῆς
παρεξηγήσεως, ἣ ὁποία μέχρι σήμερον περιβάλλει τὸν Μεσαιῶνα.

* «Μόνον τριῶν εἰδῶν δυνάμεις ὑπάρχουν...: Ἡ πρώτη, ἡ ὑψίστη καὶ ἀλάθητος δύ-
ναμις εἶναι ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ.. Ἡ ἄλλη εἶναι ἐκείνη, τὴν ὁποίαν.. ἐφύτευσεν
ὁ Θεὸς εἰς τὰ πλάσματα.. Ἡ τρίτη εἶναι ἡ δύναμις τοῦ Σατανᾶ»²⁶. «Πολλὰ συμ-
βαίνουν, ὥστε ν' ἀμφιβάλλῃ κανεὶς, ἐὰν πρόκειται περὶ φυσικοῦ ἢ ὑπερφυσικοῦ γε-
γονότος: διότι ὁ Σατανᾶς εἶναι πολυμήχανος»²⁷.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΡΕΥΣΙΣ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ

Ἔτι ἐξώθησε τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν νὰ καταδικάσῃ, ὅ,τι συγκινεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν φυσικὴν του ζωὴν.

Ὅταν εἰς τὴν ἱεραποστολικὴν του ἐξάπλωσιν ὁ δυτικὸς Χριστιανισμὸς ἐχρειάσθη νὰ κάμψῃ τὴν θρησκευτικὴν ἀντίστασιν βαρβαρικῶν φύλων, ἀντελήφθη, χωρὶς νὰ τὸ εἶχε προβλέψῃ, τὴν φυσικὴν πραγματικότητα, ἣ ὁποία εἰς τὰς δύο Γραφὰς λαμπρύνει τὴν θείαν μεγαλοπρέπειαν («Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας»¹ — «καταμάθατε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ»²), ὡς κατοικίαν εἰς τὸ ἔργον τοῦ πνεύματος ἀντιστρατευομένων δυνάμεων. Εἰς τὸν θρησκευτικὸν αὐτὸν ἀγῶνα, ὅ,τι ἐκπροσωπεῖ τὴν φύσιν, παρεμποδίζει τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ. Μόνον καὶ μόνον διότι ὁ ἄνθρωπος εὐρισκεν εὐχαρίστησιν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν φυσικῶν του ἀναγκῶν, ἐνεφανίζετο ὡς ἁμαρτάνιον. Ἐνῶ λοιπὸν εἰς τὰς θρησκείας, αἱ ὁποῖαι ἐπήγασαν ἐκ τῶν πραγματικῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς, ἣ θεότης ἐνθουσιάζει τὸν ἄνθρωπον, διότι ἐπισφραγίζει, ὅ,τι ἀπαιτεῖ ἡ ζωὴ, εἰς τὴν Εὐρώπην παρουσιάσθη τὸ περίεργον φαινόμενον, ἣ θεία τάξις νὰ καταλύῃ, ὅ,τι ἡ παράδοσις εἶχε θεωρήσει ὡς ἀναγκαῖον.

Ἡ πρώτη λοιπὸν καὶ ἡ οὐσιαστικὴ δυσκολία τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν ἐνεφανίσθη, ὅταν ἀντέδρασεν εἰς τὴν διάδοσίν του ἡ Ρώμη, ἀλλ' ὅπου ἀνεκηρύχθη ὡς ἐπίσημος θρησκεία τοῦ κράτους. Ἀρχικῶς βεβαίως ὁ κίνδυνος ἐκ τῆς παγιώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐκρύβη εἰς τὴν ἐλπίδα τῆς ἐπικειμένης δευτέρας παρουσίας τοῦ Ἰησοῦ. Ἐφ' ὅσον ὁμοῦς ἡ μία ἀναβολὴ διεδέχετο τὴν ἄλλην, ἣ θρησκευτικὴ ὑπόσχεσις ἔπρεπε, διὰ νὰ μὴ χάσῃ τὸ νόημά της, νὰ μεταβάλλῃ χαρακτῆρα. Ἡ ζωὴ δὲν ἦτο πλέον ἀπλή ἀναμονὴ τοῦ ἐκτάκτου γεγονότος, ἀλλὰ προετοιμασία ἐνὸς ἄλλου, τοῦ οὐσιώδους βίου. Διὰ νὰ στραφῇ ἡ προσοχὴ εἰς τὰ μετὰ τὸν θάνατον, ἔπρεπεν ὁμοῦς νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐντὸς τοῦ παρόντος βίου ἀνικανοποίητος. Συνέβη λοιπὸν ἰδίως εἰς

τούς λαούς, τὴν θρησκείαν. τῶν ὁποίων καθώρισαν οἱ πολιτικοὶ τῶν ἡγεμόνων, ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴ θεωρῆ τὴν ζωὴν του μηδαμινήν, ὅπως οἱ δούλοι καὶ οἱ ὑπόδουλοι τῆς Ρώμης. Πρὸ παντός ἄλλου ἢ εὐχαρίστησις αὐτῆ τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς φυσικῆς του ζωῆς ἐσήμαινεν, ὅτι δὲν ἐχρειάζετο ἀπαραιτήτως τὸν ἐκκλησιαστικὸν κλῆρον.

Εἰς τὴν προσπάθειάν της νὰ συνεχίσῃ τὴν ρωμαϊκὴν παράδοσιν καὶ νὰ ἐπιβληθῆ καὶ πολιτικῶς τοῦ δυτικοῦ κόσμου ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία εὐρέθη διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀξιολογήσῃ ἀρνητικῶς ἰδίως ἐκείνους τοὺς τρόπους ζωῆς, οἱ ὅποιοι ἀφ' ἑνὸς μὲν παρέιχον εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν μεγαλυτέραν ἱκανοποίησιν, ἀφ' ἑτέρου δὲν ἦτο δυνατόν κατὰ κράτος νὰ ὑπερνικηθοῦν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκετο ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ ἐν ἀδίκῳ, ἔπραττεν, ὅτι δὲν ἐπετρέπετο καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἐτιμωρεῖτο ἐν καιρῷ αἰωνίως, ἐὰν δὲν προσέτρεχεν εἰς τὴν χάριν, τὴν ὁποίαν τοῦ παρέιχε μὲ ἀντάλλαγμα τὴν ὑπακοήν ἢ Ἐκκλησία. Ἡ θεώρησις τῆς ἱκανοποιήσεως, τὴν ὁποίαν προσέφερον τὰ δημιουργήματα, ὡς ἁμαρτίας παρέδωσε τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῶν ἔσω εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ σπανίως μόνον παρουσίασε τὴν πρακτικὴν της σκοπιμότητα, ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία ὅμως δὲν παρέλειψε ν' ἀντιταχθῆ ἐναντίον τῆς εὐχαριστήσεως ἐκ τοῦ κόσμου ἀκόμη καὶ διὰ τῆς θείας, ἐφ' ὅσον ἡ εὐχαρίστησις αὐτῆ, ὡς κυρία ἔκφρασις τῆς ἀπιστίας, ἐσήμαινε μίαν ἐσωτερικὴν κατάλυσιν τοῦ θρησκευτικοῦ θελήματος. Ἀφ' ἧς στιγμῆς τὸ ἔγκλημα καθιερώθη ὡς τρόπος ἐπιβολῆς τῆς θρησκείας, ἡ ὁποία εἰς τὴν Ἀνατολήν ἐκήρυξε τὴν ἀγάπην, ἦτο φυσικὸν νὰ δικαιολογηθοῦν τὰ πάντα. Παρουσιάσθη διὰ τοῦτο εἰς τὴν Δύσιν μίαν ἔντασιν σχέσεων ὄχι μόνον μεταξὺ κράτους καὶ Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ πιστευόντων. Εἰς τὴν Ἀνατολήν ὁ κλῆρος καὶ ὁ λαὸς ἀπετέλεσαν μίαν ἐνότητα, πρὸ τῆς ὁποίας ἐθραύσθη εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις ἢ ἀντιδράσεις τοῦ κράτους (Εἰκονομαχία), τὸ ὅποion ὅμως ἔνταυθα διὰ τῆς συμπενοίας του πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν πνευματικὴν βάση τοῦ λαοῦ. οὐδέποτε ἐστράφη ἐναντίον τῶν ὑπηκόων του, ὅπως εἰς τὴν Δύσιν μὲ κατάληξιν τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν ἐναντίον καὶ τοῦ κράτους καὶ τοῦ κλήρου.

Ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις αὐτὰς εἰς τὸν δυτικὸν κόσμον ἡ πραγματικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ πηγὴ τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν συνηθειῶν του προσλαμβάνει ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἀντιθρησκευτικὸν χαρακτήρα. Ὁ ἄνθρωπος διάγει τὸν βίον του κατὰ τρόπον μὴ ἀνταποκρινόμενον εἰς τὴν θείαν ἀπόφασιν. Δὲν εἶναι βεβαίως δυνατόν ν' ἀλλάξῃ τρόπον ἐργασίας, πρέπει ὅμως νὰ μεταβάλλῃ τρόπον πνευματικῆς συμπεριφορᾶς. Περὶ μεταβολῆς τῆς ἐργασίας οὔτε γίνεται οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ λόγος· ἀντ' αὐτοῦ ἡ ἐκκλησιαστικὴ φροντίς συγκεντρώνεται εἰς τὴν ἀλλαγὴν τοῦ πνευματικοῦ περιεχομένου τῆς ζωῆς. Παρ' ὅτι ἐπὶ δέκα καὶ πλέον αἰῶνας ἡ Ἐκκλησία τῆς Δύσεως οὔτε ἐκ τῶν ἰδικῶν της τάξεων καταλύει τὸν θεσμὸν τῆς δουλείας, τὸν ὅποion θεωρεῖ

τικῶς ἀποκηρύσσει, ἐπιβάλλει ὁμως τὴν πίστιν εἰς ἓνα κόσμον, ἐκ τοῦ ὁποίου πρακτικῶς ἐλάχιστα ἐξαρτῶνται. Πνευματικῶς ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει νὰ αἰω-
ρῆται εἰς μίαν σφαῖραν ἀνεξάρτητον τῆς πρακτικῆς ζωῆς. Διὰ νὰ πιστεύσῃ,
πρέπει νὰ ἐγκαταλείψῃ, ὅτι γνωρίζει, χάριν μιᾶς ὑποσχέσεως, τῆς ὁποίας
ἡ ἐκπλήρωσις δὲν εἶναι δυνατὴ ἐπὶ τῆς γῆς. Χάριν τοῦ ἀπραγματοποιήτου
αὐτοῦ πρέπει νὰ πληροφορηθῇ, ὅτι διὰ τῆς φυσικῆς του σχέσεως πρὸς τὸν κό-
σμον, μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ ὁ κόσμος ἀνταπακρίνεται εἰς τὰς ἀξιώσεις του,
προσβάλλει τὸν Θεόν. Ἡ θρησκευτικὴ πίστις τοῦ Εὐρωπαίου ὄχι μόνον δὲν
εἶναι ἡ δικαιολογία τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς του καὶ τῆς ζωῆς τῶν προγόνων του,
ἀλλὰ παρουσιάζεται ὡς ἡ ἀρνήσις τῆς. Ἡ εὐσέβεια συνίσταται εἰς τὴν ἐπιδί-
ωξιν ν' ἀπομακρυνθῇ ὁ ἄνθρωπος πνευματικῶς ἐκ τοῦ πρακτικοῦ του θείου, νὰ
γίνῃ διὰ τῆς πίστεως, ὅτι δὲν εἶναι εἰς τὴν πράξιν.

Πῶς κατέληξεν εἰς τὴν ἀποπνευμάτωσιν τοῦ κόσμου ἡ ἀντιδικία Θεοῦ καὶ Διαβόλου.

Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου τῆς Δύσεως παρουσιάζεται συνεχῶς περισσότερον ὡς
κίνησις μεταξὺ γῆς καὶ οὐρανοῦ, μαγείας καὶ προσευχῆς, φύσεως καὶ ὑπερφυ-
σικοῦ, ἀναγκαίου καὶ ὀφειλομένου, ἀμαρτίας καὶ λυτρώσεως, σατανικοῦ καὶ
θείου πνεύματος. Ὁ Διάβολος ἀποκτᾷ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου συνταρα-
κτικὴν δύναμιν. Ἐνῶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην περιορίζει τὴν δρᾶσιν του
εἰς τὸν οὐρανὸν ἢ φθονεῖ, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰώβ, τὴν εὐτυχίαν
τῶν πιστευόντων καὶ τοὺς διαβάλλει εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ δὲν ἐπεμβαίνει εἰς
τὴν ζωὴν των, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὰ μορφαὶ πατριαρχῶν, χωρὶς νὰ ὑπερνι-
κοῦν συνεχῶς τὴν ἀντίστασιν του, τώρα κατέρχεται εἰς τὴν γῆν καὶ γίνεται
ὁ ἀπαραίτητος συνοδὸς τοῦ χριστιανοῦ, ἡ ἀντίδρασις τῶν ἀγαθῶν του προθέ-
σεων, μάλιστα «ὁ ἡγεμὼν τοῦ κόσμου τούτου» κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἄσμα
τοῦ Λ ο υ θ ῆ ρ ο υ.

Ἡ ἀμφιταλάντευσις μεταξὺ Θεοῦ καὶ Διαβόλου συγκλονίζει τὴν πνευμα-
τικὴν ζωὴν τῆς Εὐρώπης ἐπὶ χίλια καὶ πλέον ἔτη. Τὰ πνεύματα τοῦ παγα-
νικοῦ κόσμου, πρὸς τὰ ὁποῖα εἶχε συνδεθῇ ἡ ζωὴ, παύουν νὰ συμβάλλουν
εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς καὶ παρουσιάζονται ὡς σατανικαὶ ὀντότητες, ὡς ἐχθροὶ
τοῦ θείου σχεδίου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας. Αἱ εὐεργετικά τινος ὑπο-
σχέσεις σημαίνουν πάντοτε μίαν προδοσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ μίαν παγίδα διὰ τὸν
ἄνθρωπον. Ἀποτέλεσμα τοῦ νέου αὐτοῦ φόβου ἐνδὸς ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος αἰσθά-
νεται ἀδέβαιος εἰς τὰς πράξεις του, δὲν γνωρίζει, τί ἀκριβῶς συμβαίνει εἰς
τὴν ζωὴν του, ὀφείλει νὰ εἶναι καχύποπτος καὶ νὰ χρειάζεται τὴν συμπαρά-
στασιν τῆς Ἐκκλησίας, ὑπῆρξε θεβαίως ἡ πνευματικὴ ὀ π ο τ α γ ῆ τοῦ ἀν-
θρώπου εἰς τὸν κληρον, ἐπίσης ἡ ἀ μ φ ι β ο λ ί α ὡς πρὸς τὴν παντοδυνα-
μίαν καὶ τὴν πανταχοῦ παρουσίαν τοῦ Θεοῦ, ταυτοχρόνως ἡ ἐνίσχυσις τοῦ
κ ρ ι τ ι κ ο ῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ θεβαιωθῇ, ἐὰν τὰ φαινόμενα

τοῦ κόσμου προέρχονται ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ ἢ εἶναι σκευωρίαί τοῦ Διαβόλου, κυρίως ὁμως ἢ μετὰ θεσίς τοῦ πεδίου τῆς διαμάχης, ἐν τὸς ἐνὸς πνευματικοῦ κλίματος, πράγμα τὸ ὁποῖον ἐσήμαινε τὴν ἀρχὴν τῆς πνευματικῆς ἀπογυμνώσεως τῆς φύσεως ἐκ τῶν ὑπερβατικῶν της στοιχείων. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἀνέλαβε καὶ ἔφερεν εἰς πέρας τὴν ἀποπνευματώσειν τοῦ κόσμου. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ Μεσαιῶνος ὑπῆρξεν ἡ παλαιότερα δύο ὑπερβατικῶν ὄντοτητων, αἱ ὁποῖαι ἐξεβίαζον ἢ κάθε μία διὰ τὸν ἑαυτὸν της τὴν συμπαραστάσιν του καὶ τελικῶς τὸν ἐπεισαν, ὅτι ἡ ἐκβάσις τοῦ ἀγῶνος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θελήσεώς του καὶ μόνον.

Τὸ γεγονός ἔχει τεραστίαν σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύματος, διότι οὐσιαστικῶς ἀναγγέλλει τὴν γέννησιν τῆς συνειδήσεως τῆς ἐλευθερίας. Μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡ ἐλευθερία ὑπῆρξεν ὡς παρουσία καὶ ὡς δικαίωμα αὐτονόητος ἀπὸ τοῦδε ἐμφανίζεται ὡς καθήκον. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ δώσῃ τὴν συγκατάθεσίν του εἴτε εἰς τὸν Διάβολον εἴτε εἰς τὸν Θεόν. Εἰς τοὺς πεπεισμένους ἀκολούθους τῆς Ἐκκλησίας ἀντιστοιχοῦν διὰ τοῦτο εἰς τὸν Μεσαιῶνα οἱ ἀφώσιωμένοι τῆς σατανικῆς πίστεως. Τόσον ὁμως διὰ τοὺς πρώτους ὅσον καὶ διὰ τοὺς δευτέρους καὶ κυρίως διὰ τοὺς ἀδιαφόρους, οἱ ὁποῖοι παρακολουθοῦν ἀπλῶς τὴν πνευματικὴν αὐτὴν μονομαχίαν, ἡ φύσις ὑποχωρεῖ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὡς βᾶθρον τῆς διαμάχης. Ἡ ἀντιδικία συντελεῖται συνεχῶς ἀποφασιστικώτερον ἐν τὸς τῶν φορέων τοῦ πνεύματος καὶ ὄχι εἰς ὅ,τι τοὺς περιβάλλει. Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ὁ φυσικὸς κόσμος ἀποβάλλει τοὺς ὑπερφυσικούς του κατοίκους, τοὺς ὁποίους ἀναλαμβάνουν ἀπὸ τῶρα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ φιλοξενήσουν οἱ μῦθοι, παύει ἐπομένως νὰ ὑφίσταται τὸν διωγμὸν τῆς Ἐκκλησίας καὶ παρουσιάζεται συνεχῶς περισσότερον ὡς μία διὰ τὴν ἠθικὴν ζωὴν οὐδετέρα πραγματικότης.

Ἡ συντριβὴ τῆς ὑποκειμενικῆς διαστάσεως τῆς φύσεως ὡς ἠθικὴ ἀποδέσμευσις τοῦ ἀνθρώπου.

Ἰπὸ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην μορφήν εἰς τὰς διαφόρους φάσεις τοῦ πολιτισμοῦ ἡ φύσις ὑπῆρξεν ἡ τροφὸς καὶ ἡ συμπαραστάτις τοῦ ἀνθρώπου, πραγματικὴ καὶ ταυτοχρόνως ὑπερφυσικὴ δύναμις, θέατρον καὶ συγχρόνως θεατῆς τοῦ ἀνθρωπίνου ἔργου. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀντιμετώπισε τὴν φύσιν ὡς ὑποκειμενικὴν ὄντοτητα. Ἐγνώριζε νὰ τὴν ἐπαινεῖ ἢ νὰ τὴν ἐκδιάζῃ, νὰ τῆς ἐκφράζῃ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τοὺς φόβους του, νὰ τὴν ἀπειλεῖ ἢ νὰ τὴν ἀνταμείβῃ. Ἡ προσωπικὴ αὐτὴ διάστασις ἀπέκτησεν εἰς τοὺς ὑψηλοτέρους πολιτισμοὺς καθαρῶς ἀνθρωπίνην μορφήν, ἀπεκρυσταλλώθη εἰς μίαν θεότητα ἢ περισσοτέρους θεούς, ὑπῆρξεν ὅπωςδὴποτε μία παρουσία, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος δὲν ἦτο μόνος, ἀλλ' ἀντικείμενον ἐνδιαφέροντος, συμπαθείας ἢ μίσους. Ὅταν λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ἀντελήφθη τὴν ἀτομικὴν του ὑπαρξίν ὡς

χώρον πάλης υπερφυσικῶν πνευμάτων, εἰς τρόπον ὥστε ἐκ τοῦ προσώπου του νὰ ἐξαρτᾶται τὸ νόημα τοῦ ἀγῶνος καὶ ἡ πνευματικὴ του μοῖρα, δὲν ἦτο πλέον ἔρμαιον μιᾶς ξένης θελήσεως, ἀντικείμενον ἐνὸς παντοδυνάμου πνεύματος, ἀλλ' ὑπεύθυνος διὰ τὴν πράξιν του, ἐκούσιος συνεργάτης ἢ τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ Διαβόλου, ἱκανὸς διὰ πρώτην φοράν νὰ προβληματισθῇ ἀνεξαρτήτως τῆς φύσεως. Ἐὰν ἄλλοτε ἡ φύσις ἦτο ὁ οἶκος, ὁ φορεὺς ἢ ἡ δύναμις τοῦ υπερβατικοῦ πνεύματος καὶ κατὰ τοῦτο ὁ ρυθμιστὴς τῆς ἀνθρωπίνης πράξεως, τώρα, ὁπότε τὸ υπερβατικὸν πνεῦμα τὴν ἐγκαταλείπει, παρουσιάζεται ὡς στερουμένη ἠθικῆς σημασίας «πραγματικότης».

Τὸ γεγονός αὐτὸ ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τοῦ τεχνικοῦ πνεύματος. Διὰ πρώτην φοράν ὁ ἄνθρωπος εἶναι δυνατὸν νὰ ὀρίσῃ τὴν πράξιν του, χωρὶς νὰ ὑπολογίσῃ ἠθικὰ κριτήρια. Διὰ πρώτην φοράν δηλαδὴ εἶναι ἐσωτερικῶς ἀδέσμευτος, ὥστε δλόκληρος ἢ σχέσις του πρὸς τὸν κόσμον νὰ βασισθῇ ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς του ἐμπειρίας. Ἡ συμπεριφορὰ τῆς φύσεως δὲν ἐξαρτᾶται πλέον ἐκ τῆς χρηστότητος τοῦ βίου του, ἀλλ' ἐκ δυνάμεων, διὰ τὰς ὁποίας ἡ εὐσέβειά του εἶναι ἀδιάφορος. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐναντι τοῦ φυσικοῦ κόσμου ἀρχίζει νὰ συνάπτῃ σχέσεις, αἱ ὁποῖαι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοποθετοῦνται ἐπέκεινα τῆς μεταφυσικῆς τοῦ ἀνησυχίας. Ἡ ἐργασία ἀρχίζει λοιπὸν ν' ἀποβάλλῃ τὸν θρησκευτικὸν της χαρακτήρα, μεῖ ἄλλους λόγους ἢ δρᾶσις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν κόσμον νὰ συντελῆται μακρὰν τοῦ Θεοῦ. Σήμερον εἶναι δυνατὸν νὰ ζῆ κανεὶς ἐπεξεργαζόμενος τοὺς τρόπους δολοφονίας καὶ πνευματικῆς ἐξαθλιώσεως τῶν ἄλλων καὶ νὰ θεωρῇ παραλλήλως τὸν ἑαυτὸν τοῦ καλοῦ χριστιανόν. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ ἄνθρωπος ἐπλησίασε τὸν φυσικὸν κόσμον, χωρὶς νὰ τὸν ἐνδιαφέρῃ ἡ ἠθικὴ συνέπεια τῆς πράξεώς του, εὐρίσκεται καθ' ὁδὸν πρὸς τὸν καθαρῶς τεχνικὸν κόσμον ἐπέκεινα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ.

Τὸ χριστιανικὸν αἶτημα τῆς ἐπιβολῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ ἡ σύμπτωσις τῆς γνώσεως πρὸς τὴν δύναμιν.

Ἐὰν ἡ ἀπροκάλυπτος ρῆξις μεταξὺ ἠθικῆς καὶ πράξεως εἶναι καθημερινὸν φαινόμενον τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ τῆς τεχνικῆς ζωῆς τοῦ παρόντος, εὐρίσκει μεθὰ εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν ἐπακολούθων τῆς στάσεως, τὴν ὁποῖαν τηρεῖ ὁ ἄνθρωπος τῆς Εὐρώπης ἐναντι τῆς φύσεως, ἀφ' οὗ προσηλυτίσθη εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Ἀφ' ἧς στιγμῆς εἰς τὴν Δύσιν ἔπνευσε χριστιανικὸν πνεῦμα, τὸν ἄνθρωπον ἐνδιαφέρει ἡ δύναμις ὡς ὑποταγὴ τῆς φύσεως. Τὴν ὑποταγὴν αὐτὴν ἀντελήφθη γενικῶς ὁ χριστιανὸς Εὐρωπαῖος κατὰ δύο, τοῦ Μεσαιῶνος χαρακτηριστικὸς τρόπους: Ἐν πρώτοις ἐθεώρησε τὴν φύσιν ὡς ταπεινὸν δημιούργημα χάριν τῆς διαβιώσεώς του καὶ δεύτερον ὡς παράγοντα ἀντιστάσεως εἰς τὴν πνευματικὴν προσπάθειαν τῆς θρησκευτικῆς του τελειώσεως. Διπλὴν σημασίαν ἀπέκτησεν ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς ἰσῆρας ὁ φυσικὸς

κόσμος: Ἐφ' ἑνὸς μὲν ἐκλαμβάνεται ὡς ὑπηρετῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἄφ' ἑτέρου ὡς ἔκφρασις ἑνὸς εἰς τὴν ἀγίωσιν ἀντιστρατευομένου νόμου. Καὶ διὰ τὰς δύο περιπτώσεις καὶ μάλιστα διὰ τὴν δευτέραν, ἐφ' ὅσον ἔπρεπε νὰ θραυσθῆ ἡ ἀντίστασις τοῦ παγανικοῦ κόσμου, ἰσχύει ἀπὸ τώρα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὸ αἶτημα τῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῆς φύσεως. Ὁ ἄνθρωπος ἀκούει τὴν ἐπιταγὴν νὰ «κατακυριεύσῃ» τῆς φύσεως³ καὶ συνάμα νὰ καταστρατηγήσῃ τὴν κατὰ τοῦ πνεύματος στρεφομένην ἰσχύον τῆς⁴. Ἡ διπλῆ αὕτη ἐπιβολὴ ἔχει λοιπὸν βιολογικὸν καὶ λυτρωτικὸν νόημα. Δὲν ἰσχύει πλέον τὸ «ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν»⁵, ἀλλὰ τὸ ζῆν κατὰ τῆς φύσεως. Χάριν τοῦ βίου καὶ χάριν τῆς ἀγιώσεως ἡ φύσις παρίσταται πρὸς δεσμεισιν. Ὁ χριστιανὸς ἔμαθε νὰ βλέπῃ τὴν φύσιν ὡς μέσον τῆς ὑλικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς του δυνάμεως.

Ὅταν ἡ φύσις ἔχασε τὸν ἠθικὸν της χαρακτήρα, δὲν ἀπουσίασεν ἡ ἀντίστασις της, ἀλλ' ἐτοποθετήθη ἐπὶ ἄλλης βάσεως. Ἡ βάση αὕτη δὲν εἶναι πλέον τὸ ἦθος, ἀλλ' ἡ γνῶσις ὡς προϋπόθεσις τῆς δυνάμεως καθ' ἑαυτήν. Ἐφ' ὅσον διὰ τὴν πράξιν δὲν ὑπάρχει ὑπερβατικὸς κριτής, ὁ ὁποῖος νὰ ὀρίσῃ, πῶς πρέπει νὰ διεξαχθῆ, πῶς νὰ νικηθῆ ἡ φύσις, μόνη ἱκανοποίησις μένει τὸ συναίσθημα τῆς ἰσχύος, μία δυνατότης χωρὶς ὄρια, ἄφ' οὗ ἡ δύναμις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀπεριορίστου γνώσεως. Δὲν εἶναι ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς περίεργον, διατί ὁ Εὐρωπαῖος παρουσιάσθη ὡς ὁ ἄνθρωπος τῶν τεχνικῶν ἐξουσιῶν καὶ διατί ἡ φύσις συνέπεσε τελικῶς εἰς τὴν Εὐρώπην πρὸς τὴν ἐνέργειαν, διατί ἡ Εὐρώπη ἐπεχείρησε νὰ ὑποτάξῃ πολιτικῶς καὶ οἰκονομικῶς ὁλόκληρον τὸν πλανήτην, διατί ἐκ τοῦ πνεύματός της ἀνεπήδησεν ἡ ἀτομικὴ δόμδα, ἡ δυνατότης τοῦ τέλους τῆς ζωῆς. Ἡ γνῶσις ἀνεπτύχθη καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα, δὲν εἶχεν ὁμως τότε συμπέσει πρὸς τὴν δύναμιν. Ἡ ἀρχαία γνῶσις θεμελιώσε τὴν θεωρίαν, τὴν ἐσωτερικὴν πρᾶξιν· σήμερον ἡ γνῶσις θεμελιώνει διὰ τῆς δεσμεύσεως τῆς φύσεως τὴν ὑποταγὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τοὺς κυρίους τῶν τεχνικῶν πράξεων. Διὰ τοῦτο σήμερον ἡ γνῶσις ἔγινεν ἐθνικὸν κεφάλαιον καὶ περιφρουρεῖται ὑπὸ τῆς μυστικῆς ἀστυνομίας. Διότι, ἐφ' ὅσον χωρίζεται τῆς ἠθικῆς, ἡ γνῶσις εἶναι, ὅπως τὸ εἶχε διακηρύξει σαφέστατα Ἐ. Φ. Βάκων⁶, τὸ ἰσοδύναμον τῆς ἐξουσίας.

Ὅπου ἡ σχέσις πρὸς τὴν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα συντελεῖται ἐντεῦθεν τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τοῦ προσωπικοῦ κόσμου, ἡ γνῶσις συμπίπτει πρὸς τὴν ἰσχύον. Εἰς τὴν ἐποχὴν μας, ἐν τούτοις ἡ ταυτότης αὕτη ἐρράγισεν ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἰδικῶν της ἐπακολούθων. Ἡ γνῶσις δημιουργεῖ σήμερον καταστάσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε νὰ προβλεφθοῦν οὔτε ν' ἀποτραποῦν. Ἐπειδὴ ὁμως παύει νὰ ταυτίζεται πρὸς τὴν δύναμιν, ἀποκτᾶ καὶ πάλιν τὸ ἠθικὸν ἐρώτημα μίαν ἀσυνήθη διὰ τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ τεχνικοῦ πνεύματος ὀξύτητα. Ἡ ἐρώτησις αὕτη εἶναι τὸ διάστημα, τὸ ὁποῖον χωρίζει σήμερον τὸ εἰδέναι ἐκ τοῦ δύνασθαι. Ὅπου ἡ ἀντιστοιχία εἶναι πλήρης, δηλαδὴ τὸ ἐρώτημα τῆς ἠθικῆς σημασίας τῆς πράξεως δὲν ὑποβάλλ-

λεται, ὁ ἄνθρωπος ζῆ, διὰ νὰ κάμπτη τὴν ἀντίστασιν, ὅπωςδὴποτε καὶ ἂν παρ-
ρουσιάζεται. Τὴν ἀντίστασιν αὐτὴν εἶναι δυνατὸν νὰ προβάλῃ καὶ ὁ ἄλλος
ἄνθρωπος, δὲν ἀντιμετωπίζεται ὁμοῦς τότε ὡς πρόσωπον, ἀλλ' ὡς ἀντικεί-
μενον, ἀκριβῶς ὅπως προκειμένου περὶ τῆς «ἀντικειμενικῆς πραγματικό-
τητος». Ἐφ' ὅσον ἡ πράξις ἔχει ὡς ἀποστολὴν τὴν μετάφρασιν τῆς γνώσεως
εἰς δύναμιν, ὁ ἄνθρωπος δὲν αἰσθάνεται ἄλλας ὑποχρεώσεις, πλὴν ὅσων ἐξυ-
πηρετοῦν τὴν τεχνικὴν του πρόθεσιν.

Ὁ ἀποχαιρετισμὸς τῆς φύσεως εἰς τὴν αὐγὴν τῶν Νέων χρόνων.
Σήμερον δὲν ζῆ ὁ ἄνθρωπος ἐξ ὅσων οφείλει, ἀλλ' ἐξ ὅσων δύναται νὰ πράξῃ.
Ἄφ' ὅτου εὐρέθη ἐνώπιον ἐνὸς ἀντικειμενικοῦ μεγέθους, ἡ σχέσις του πρὸς
τὸν κόσμον παρουσιάζεται ὡς ἐκμετάλλευσις τῆς φυσικῆς νομοτελείας τῶν
πραγμάτων. Ἡ ἐκμετάλλευσις αὐτὴ προϋπέθεσε μίαν ἀπόστασιν τοῦ
ἀνθρώπου ἐκ τοῦ φυσικοῦ κόσμου, τὴν κατάρρευσιν τοῦ ὑποκειμενικοῦ στοι-
χείου τῆς φύσεως. Ἐν ὅσῳ ὁ ἄνθρωπος τῶν γεωργικῶν πολιτισμῶν ἐπιδιώκει
νὰ διακρίνῃ εἰς τὴν φύσιν τὴν ὀδηγίαν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων, συνανα-
στρέφεται τὴν φύσιν. Μόνον ὅταν ἡ φύσις χάσῃ τὸν βιομορφικὸν της
χαρακτήρα, εἶναι δυνατὸν ὁ ἄνθρωπος νὰ στραφῇ πρὸς τὴν φύσιν. Διὰ
τοῦτο ἡ φυσιολογία τῶν Προσωκρατικῶν, παρ' ὅτι ἐσήμαινε τὴν πρώτην προσ-
πάθειαν ἐνοποιήσεως τῶν φυσικῶν φαινομένων ὑπὸ μίαν ἀρχὴν καὶ κατὰ τοῦτο
τὴν πρώτην ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐναντι τῶν συγκεκριμένων φυσικῶν
γεγονότων, δὲν ἐδημιούργησε φυσικὴν ἐπιστήμην. Ἡ προσωκρατικὴ «φύσις»
ὑπῆρξε μία ἐκπληκτικὴ περίπτωσις μονοθεϊσμοῦ εἰς τὸ περιθώριον τῆς θρη-
σκείας. Δὲν παρουσιάσθη ὁμοῦς ὡς ἀντικείμενον, ἀλλ' εἰς τὴν ἀέναον νεότητα,
τὴν φοβερὰν της δύναμιν, τὴν φαινομένην μεταλλαγὴν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν της
ἀταραξίαν ὡς μία τὰ πάντα, ἀκόμη καὶ τοὺς θεοὺς συνέχουσα οὐσιαστικῶς
λογικὴ διάστασις. Ἀπέναντι τῆς φύσεως ὁ ἑλληνικὸς κόσμος, ὅταν δὲν τὴν
ἐκάλυψε διὰ τῆς ποιητικῆς του μυθολογίας καὶ τῆς προσωποποιήσεως φυσικῶν
φαινομένων, ἐτήρησε μέχρι τῆς ἱστορικῆς του δύσεως ἐπιφυλακτικὴν στάσιν.
Πρόσεπάθησε νὰ τὴν ἐννοήσῃ, χωρὶς νὰ τὴν θίξῃ, νὰ μάθῃ περὶ τίνος πρό-
κειται, χωρὶς νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ πείραμα, νὰ συνάψῃ πνευματικοὺς δεσμοὺς
ἐντὸς ἐνὸς κλίματος καθαρῶς λογικῆς ἀξιοπρεπείας.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος χωρὶς ἠθικοὺς φόβους, χωρὶς ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν
κῆθεντίαν καὶ ἰδίως χωρὶς θεωρητικὸν παρελθόν, δηλαδὴ χωρὶς νὰ ὑποτιμᾷ
τὴν ὄλην, ἐντὸς τῆς ὁποίας εἶχεν ἀνατραφῆ, παρετήρησε τὴν συγκεκριμένην
φυσικὴν ἐμφάνισιν, διὰ νὰ διαπιστώσῃ, πῶς ἐσωτερικῶς λειτουργεῖ, ἀνέτειλεν
ἡ τεχνικὴ στροφὴ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν φύσιν. Ἡ στροφὴ αὐτὴ κατέλη-
ξε νὰ εἰς τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην. Δὲν ἐθεμελίωσε δηλαδὴ μόνον ἡ φυσικὴ τὴν
τεχνικὴν, ἀλλὰ τὸ τεχνικὸν πνεῦμα ἐνέπνευσε τὴν ἐπιστη-
μονικὴν μέθοδον. Ἡ τεχνικὴ στροφὴ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν φύσιν ἀρ-